

Na inicijativu Škole narodne odbrane Redakcija časopisa »Vojno delo« pokreće novu rubriku NAŠA TRIBINA. Želja nam je da podstaknemo širi krug saradnika, posebno mlađe starešine, da na stranicama časopisa iznose svoja mišljenja o aktuelnim pitanjima koncepcije opštenarodne odbrane.

SREDOZEMLJE

Polazeći od značaja Sredozemlja u savremenim zbivanjima redakcija »Vojno delo« je organizovala raspravu za okruglim stolom u kojoj su učestvovali: general-major Berislav Badurina, savetnik saveznog sekretara za inostrane poslove, Milutin Milenković, komentator Radio-Beograda, pukovnik Milan Drobac, kapetan bojnog broda Miodrag Radosavljević, kapetani fregate Slavoljub Prvulović, Muradif Isabegović i Milun Nikolić, potpukovnik Nikola Vukosavljević i pukovnik Mihajlo Vučinić.

Mihajlo VUČINIĆ

Sredozemlje je u poslednje vreme ušlo u samu žižu svetskih interesovanja, premda ono nikad nije ni bilo na periferiji događaja. Geopolitički i vojnostrategijski položaj ovog regiona je od posebnog značaja u globalnoj politici i strategiji supersila. Ono što karakteriše sadašnji trenutak je konstantna eskalacija krize i neizvesnost daljeg razvoja, posebno u istočnom Sredozemlju, što zabrinjava ne samo narode na području Sredozemlja već i mnogo šire. Ti procesi su u neposrednoj vezi s novim stremljenjima supersila i blokova u vojnostrategijskim koncepcijama.

Čitaoce našeg časopisa interesuju vojnostrategijske dimenzije, uzroci i tendencije eskalacije u Sredozemlju. Našu raspravu bi valjalo usmeriti upravo u tom pravcu. Naime, savremena strategija mora da predviđa, jer je to njen konstitutivni element i samo tako može da opravda svoju svrhu u savremenim društvenim i vojno-po-

litičkim kretanjima. No, ona ne sme da nagađa i pogađa. Da bi mogla da predviđa strategija mora da sagleda uzroke i genezu razvoja pojava oblika vojnostrategijskih problema.

Snage i faktori koji ne pripadaju Sredozemlju veoma su prisutni. U ovom području ima relativno mnogo nerešenih problema a javljaju se i novi. Stalno se povećavaju vojni efektivni blokovskih grupacija a i drugih zemalja na Sredozemlju.

U našoj raspravi se ne bi trebalo vraćati mnogo u prošlost. Vojnostrategijski problemi Sredozemlja dobili su novu dimenziju posle juskog arapsko-izraelskog rata 1967. godine.

Problemi, svakako, proizlaze iz globalne politike i strategije supersila, pa bismo od toga i mogli da počemo u našoj raspravi. Međutim, planovi supersila, ipak, ne zavise samo od njih već i od naroda u ovom regionu koji sve više sagledavaju svoje realne mogućnosti u odbrani nezavisnosti i mira u ovom delu sveta.

Milan DROBAC

Mislim da ipak treba baciti pogled unazad da bi se stekla slika i shvatilo ono što se danas zbiva u Sredozemlju. Valja poći od onog što je zajedničko u politici velikih sila, a to je, pre svega, globalizam, koji je izražen u ispoljavanju uticaja na svetsku politiku, u prisutnosti u svim delovima sveta i posebno u vojnostrategijskoj konfrontaciji supersila.

Postupke dve sile valja posmatrati i ocenjivati u kontekstu njihove globalne politike i strategije, jer je očito da one ne idu na parcijalna rešavanja pojedinih problema, izvan okvira globalnih odnosa i interesa. Takvo je stanje danas. Teško je verovati da će se ono, bez obzira na nova kretanja u međunarodnim odnosima, bitno izmeniti u bliskoj budućnosti. Globalizam kao princip ima uticaja na razne oblasti neposrednih odnosa dve supersile, na primer: na razgovore o ograničavanju strategijskog naoružanja (SALT), na pregovore o kompleksu evropske bezbednosti, na prilaz rešavanju krize na Bliskom istoku, na problem obustave rata u Vijetnamu, itd.

Moglo bi se reći da dve supersile, uporedo s nastojanjem da izbegnu neposrednu vojnu konfrontaciju, pregovaraju, idu na određene kompromise i, istovremeno, nastoje da ojačaju svoje pozicije u onim oblastima gde interesi jedne ili druge strane nisu jasno definisani.

Izbegavanje od svetskog sukoba, što je za glavne protagoniste bitna karakteristika svetske bezbednosti, ne znači istovremeno i sigurnost za sve ostale. Naprotiv, što su manji izgledi za svetski, globalni nuklearni sukob, to se više ističu pripreme za lokalne sukobe klasičnim snagama i sredstvima.

Slavoljub PRVULOVIC

Razvoj događaja u Jugoistočnoj Aziji, posebno na vijetnamskom ratištu, imao je neposredan uticaj na globalnu američku strategiju, što se odrazilo i na Sredozemlju.

Milan DROBAC

Moglo bi se reći da se u SAD pojavio strah da usled preteranog angažovanja u Aziji ne izgube sposobnost konfrontacije s glavnim partnerom u Evropi, gde su, po njihovom mišljenju, događaji krenuli u korist SSSR. Posledice nove američke strategijske orijentacije su jačanje NATO, naglašavanje potrebe za konvencionalnom ravnotežom, jačanje sopstvenih i NATO pozicija u Sredozemlju. To bi se, načelno, moglo uzeti kao polazna osnova za novu situaciju.

Evropska stvarnost se razvija kroz popuštanje, tj. pregovore koji teže popuštanju. Prelomni moment tog popuštanja je priznavanje postojećeg stanja stvorenog posle drugog svetskog rata. Status quo u Evropi ima teritorijalnu i političku dimenziju priznavanjem postojećih granica i političkog stanja koje je stvoreno posle drugog svetskog rata. Priznavanje tog stanja je polazna pozicija SSSR, koji želi da to stanje bude i sa političko-pravnog stanovišta sankcionisano.

Evropa, nije sastavljena samo od dve sile, ni od dva bloka i njihovih pozicija i interesa. Bezbednost se može ostvariti samo uvažavanjem interesa svih zemalja. Zabrinjava, naime, to što je smirivanje okrenuto samo prema centralnoj Evropi. Predlozi o obostranom smanjivanju oružanih snaga i vojnih potencijala odnose se na centralnu Evropu. Evropa je, međutim, politička i strategijska celina, ne postoji ni južna ni severna njena periferija.

One sa Sredozemljem predstavljaju nedeljivu celinu. Sve ono pozitivno ili negativno što se događa u Evropi reflektuje se i na stanje u Sredozemlju i Bliskom istoku, i obratno.

Berislav BADURINA

U poslednje vreme došlo je do povećane zategnutosti u istočnom Sredozemlju. Neposredni povodi za to su grčko-američki pregovori o davanju »lučkih olakšica« Šestoj floti i pojačani pritisak na nezavisni i nesvrstani Kipar, ali su uzroci mnogo dublji, a posledice mogu biti vrlo opasne i dalekosežne.

Brodovi iz sastava Šeste flote i dosad su često posećivali grčke luke (Pirej, Volos, Solun, Patras, Sudu na ostrvu Kritu, Rodos i dr.), a avioni s nosača aviona koristili su neke grčke aerodrome. Ta praksa je održavana i kada su, pod pritiskom američke i svetske javnosti, politički odnosi SAD i sadašnje grčke vlade bili gotovo zamrznuti. Pentagon nije ni tada krio svoju zainteresovanost da vojne pozicije SAD u Grčkoj ne samo ostanu nepoljuljane, nego i da ojačaju, što je imalo presudan uticaj na prevazilaženje zategnutosti između te dve zemlje i obnavljanje američke vojne i ekonomske pomoći Grčkoj (vlada SAD planira da u 1972/1973. fiskalnoj godini pruži Grčkoj pomoć u visini od 73 miliona dolara, od čega bi 58 miliona bilo upotrebljeno za nabavku oružja i vojne opreme).

U poslednje vreme interes SAD za Grčku je porastao zbog opšteg razvoja situacije u istočnom Sredozemlju. U isto vreme, vlada u Atini je isticala privrženost NATO i geostrategijski značaj Grčke. U tom kontekstu ona je podvlačila i spremnost da proširi vojne veze sa svojim zapadnim saveznicima, posebno sa SAD, računajući da će na taj način brže prevazići političke teškoće u odnosima s nekima od njih i ojačati svoj međunarodni položaj. Novi aranžman o korišćenju grčkih luka od strane Šeste flote odražava navedene interese dveju zemalja.

Pružanje »lučkih olakšica« predstavlja savremeni vid baziranja ratnih brodova u stranim lukama. Za savremene flotne sastave, kao što je Šesta flota, koji se karakterišu visokim stepenom autonomije na otvorenom moru, odmor posada u vreme mira je jedan od najtežih problema s kojima se susreću. A on je utoliko složeniji ukoliko su matične luke više udaljene. Umesto da se posle određenog vremena provedenog na Sredozemlju (obično posle šest meseci) vraćaju u svoje baze u SAD, brodovi Šeste flote će ubuduće moći produžiti boravak u ovom regionu, a ljudstvo će lakše podnositi teškoće svog po-

ziva. Time će porasti borbena sposobnost Šeste flote, a verovatno će se smanjiti izdaci za njeno održavanje. To je jedna strana ovog pitanja. Druga, još značajnija, sastoji se u tome da će znatan deo Šeste flote biti ubuduće više nego dosad prisutan u istočnom delu Sredozemlja, gde je i težište američko-sovjetskog konfrontiranja.

U isto vreme došlo je do oživljavanja kiparske krize. Glavni akter je i u ovom slučaju grčka vlada, koja vrši snažan pritisak na predsednika Makariosa, s namerom da ga privoli na ustupke koji su za jednu suverenu zemlju i njenu vladu neprihvatljivi, ili da ga prinudi na povlačenje sa čela države. Time bi se, po oceni Atine, povećao uticaj Grčke na unutrašnju i vanjsku politiku Kipra, ubrzalo rešenje »kiparskog problema« koji već godinama opterećuje grčko-turske odnose i slabi južno krilo NATO, stvorili uslovi za odvratanje Kipra od nesvrstane politike i njegovo vezivanje za Zapad. Predsednik Makarios — osloncem, pre svega, na snage u vlastitoj zemlji i uz podršku demokratske međunarodne javnosti, naročito nesvrstanih sredozemnih zemalja — uspeo je da odoli dosadašnjim pritiscima, ali kiparska kriza nije time okončana. Računajući na zainteresovanost i drugih zemalja NATO da se »kiparski problem« definitivno razreši na ranije izneti način, grčka vlada će nastaviti svoju politiku prema Kipru, služeći se, verovatno, i novim oblicima i sredstvima pritiska na predsednika Makariosa.

Vodeći krugovi SAD smatraju da je SSSR u poslednje vreme proširio svoje prisustvo na jugoistoku i, naročito, na jugu Azije, konsolidovao pozicije u Evropi i ojačao uticaj na Sredozemlju i Bliskom istoku. Veliku pažnju SAD je izazvao i Ugovor o prijateljstvu i saradnji između SSSR i Iraka, potpisan 9. aprila 1972. godine, koji je ocenjen kao prodor SSSR u važna područja srednjoistočne nafte i na obalu Persijskog zaliva. Polazeći od takve procene, američka vlada i Pentagon verovatno su zaključili da istočno Sredozemlje predstavlja u ovom trenutku najpogodniji i istovremeno vrlo značajan strategijski region u kome bi SAD mogle demonstrirati svoju rešenost da sačuvaju postojeće i povrate neke od izgubljenih pozicija, bez opasnosti da ih to dovede do neposrednog vojnog sukoba sa SSSR. To je i pokušaj da se političko i vojno prisustvo SSSR na Sredozemlju potisne što više na istok i da se konačno rešenje potraži u okviru šireg raspleta u odnosima dveju supersila, u jednom trenutku koji će biti pogodniji za Zapad. (Sada su ograničavajući faktori za SAD: predstojeći predsednički izbori, nepovoljan razvoj situacije u Indokini, sve glasnjiji zahtevi domaće javnosti da se smanji američko vojno angažovanje u raznim delovima sveta).

U tom kompleksu bliskoistočna kriza zauzima centralno mesto. Ako se posmatra iz ovog ugla, onda uzroci njenog izbijanja i njen dosadašnji tok postaju jasniji, izgledi za njeno razrešavanje u skoroj budućnosti neizvesniji, a opasnost za mir i bezbednost sve veća. Zbog svega toga životni je interes ne samo arapskih zemalja koje su neposredno zahvaćene tom krizom, nego i ostalih bliskoistočnih i sredozemnih zemalja, da se što pre nađe pravedno i opšteprihvatljivo rešenje, koje bi otvorilo vrata stabilnom miru, bezbednosti i ravnopravnoj saradnji svih zemalja u ovom delu sveta.

Slavoljub PRVULOVIĆ

U dosadašnjoj diskusiji konstatovali smo opasne tendencije u razvoju situacije u Sredozemlju. Trebalo bi da pobliže sagledamo kojene i glavne uzroke takve situacije.

Milan DROBAC

Višegodišnje američko prisustvo u Sredozemlju, praćeno raznim pritiscima na pribrežne zemlje, bilo je jedan od glavnih uzroka zaoštavanja u ovoj oblasti. U isto vreme povećalo se nastojanje SSSR da bude što prisutniji u ovoj oblasti, naročito svojim vojnim snagama, što predstavlja novi kvalitet i otvara novo razdoblje u razvoju međunarodnih odnosa na celokupnom ovom prostoru.

Sve do 1967. godine, Zapad je imao na Sredozemlju mnoge političke, ekonomske i vojne prednosti. Sredozemno more smatrano je zapadnim, odnosno američkim »jezerom«. Do 1967. godine vojno, ekonomsko pa i političko prisustvo SSSR bilo je dosta skromno, ograničeno i simbolično. U takvim uslovima nije bilo moguće govoriti o ravnoteži snaga. Vojna pozicija SAD bila je dominantna. Ozbiljnije političko, ekonomsko, a pre svega vojno prisustvo SSSR postavilo je na dnevni red problem uspostavljanja ravnoteže i na Sredozemlju tek u poslednje vreme. Dolazi do narušavanja dominacije jedne velike sile — SAD, pojavom druge velike sile — SSSR. Pojava flote SSSR u Sredozemlju značila je podršku arapskim zemljama, posle neuspelog rata s Izraelom, ali ujedno i početak procesa neposredne vojne konfrontacije nuklearnih flota dveju supersila, što može da ugrozi mir ne samo u tom području, kome pripada i naša zemlja, već i šire.

Uz proces sporazumevanja još uvek dominira konfrontacija i još uvek su učestali nesporazumi, iza kojih i ispred kojih stoje interesi. U istočnom Sredozemlju nisu sukobljeni ogoljeni vojni, ekonomski i politički interesi u čistom obliku i bez prostora za manevrovanje s njima, i oko njih.

Istočno Sredozemlje, raskršće konfrontacije i smirivanja, ne može naći ključ za svoje probleme u samoj sferi regionalnih odnosa. Sredozemlje u celini, zajedno s istočnim delom, deo je globalnih odnosa.

Odmeravanje, premeravanje i pomeranje interesa u toj oblasti podstiče ka zaoštavanju konfrontacije, ali može otvoriti i puteve ka razgovorima i rešenjima, pre svega kompromisnim. Upravo Sredozemlje danas, na raskršću ukrštenih interesa nesredozemnih i sredozemnih zemalja, puno je kolebanja, a u poslednje vreme s tendencijom ka daljem zaoštavanju odnosa.

Drugi delovi globalnih odnosa moguće je, sa svoje strane, da doprinesu novom talasu i novom razdoblju zaoštavanja, do rizika oružanog sukoba. Posmatrano sa stanovišta globalne strategije, Sredozemlje u celini, uključujući i istočni deo, ipak je samo oblast parcelizovane strategije. Nagodbe na višem nivou mogu, ali ne moraju, stvoriti pretpostavke za slično stanje i na nižem nivou.

Sredozemlje, kao i svet u celini, prolazi kroz skokovita kretanja s mnogo razlika i mnogo sukobljenih interesa.

Šta je to nacionalni interes u međunarodnim odnosima?

Postoje različita objašnjenja ovog pojma, zavisno od pripadnosti teorijskog pravca, ali osnovno značenje leži u tome što je to poseban oblik ispoljavanja svojevrsnog nacionalizma u međunarodnim odnosima. Za mnoge, pojam »interes« je ključ za otkrivanje i razumevanje ponašanja države na svetskoj pozornici.

Nacionalni interes se najčešće nalazi na rang-listi činilaca od kojih se polazi pri oblikovanju političko-vojne strategije. Kada se nacionalni interesi zasnivaju na sili ili pod pretnjom njene primene, oni se najčešće tumače kao vrednosti od neprocenjive važnosti za egzistenciju i bezbednost zemlje i ističe se spremnost da se te vrednosti, izražene kao interes, zaštite silom bez rezerve.

Pomeranje interesa može biti višeznačno: po sadržaju vrednosti, po vremenu i po prostoru. Istočno Sredozemlje danas, sa stanovišta aksioloških sudova o interesu, nije isto što i taj isti prostor, na primer pre jedne decenije. Mnogo je činilaca koji uslovljavaju promene i pomeranje interesa. Ukršteni interesi raznih zemalja u me-

đunarodnim odnosima čine osnovu sporovima, sukobima, konfrontaciji. A upravo konfrontacija supersila u istočnom Sredozemlju rezultat je sukoba tih interesa; čini bitni moment sadašnje slike ovog dela sveta.

Miodrag RADOSAVLJEVIĆ

Kada se govori o razlozima prisustva sovjetske RM u Sredozemlju, obično se imaju u vidu aktuelni problemi političke i vojne strategije SSSR: pokrivanje takozvane sive zone nasuprot SAD i njene Šeste flote i podrška i pomoć prijateljskim arapskim zemljama u njihovom ratu s Izraelom.

Po nekim mišljenjima postoji još jedan razlog da se SSSR učvrsti u istočnom Sredozemlju i na Bliskom istoku, a koji je za njega od takvog vitalnog značaja da bi mu pomenuti momenti mogli biti i podređeni.

Radi se o potrebi SSSR da što pre učvrsti oslonac i vezu na trasi: SSSR — istočno Sredozemlje — Srednji istok — Indijski okean — Pacifik, kako bi mogao »slobodnim i toplim« morem održavati stalnu i neprekidnu vezu sa svojim dalekoistočnim područjima. Poznato je da se sadašnja veza s tim područjima održava veoma teškim, nepogodnim i vrlo dugačkim pomorskim putem, koji se pruža kroz surove oblasti severnih ledenih mora. Dobrim delom godine taj pomorski put je zatvoren ledom, pa ni moćni atomski ledolomci »Lenjin« i »Arktik« nisu u stanju da znatnije poprave ograničenja koja stvara klimatsko-geografski faktor.

Problem ovoga pomorskog puta postaje danas veoma aktuelan, jer se SSSR nalazi na pragu snažne privredne ekspanzije svog Dalekog istoka. Istovremeno, na tom području, pred njim stoje i krupni vojno-politički i ekonomski problemi odnosa s Kinom i Japanom, što takođe ukazuje na potrebu da mornarica SSSR (trgovačka i, razume se, ratna) ima tu sigurnu komunikaciju, neograničenog kapaciteta. A istočno Sredozemlje je koren jedne takve komunikacije.

Milan DROBAC

Iako su poznate geostrategijske karakteristike i značaj Sredozemlja ipak da ukažemo na neke momente. Sredozemlje obuhvata Sredozemno more i pribrežne zemlje evropskog, afričkog i azijskog kontinenta. Balkan i Bliski istok su deo šireg prostora Sredozemlja. U tom prostoru ima 17 zemalja s površinom 11 miliona kvadratnih ki-

lometara; šest su južnoevropske, pet severnoafričke, četiri azijske i dve ostrvske, s ukupno 290 miliona stanovnika. To je ogroman prostor u čijoj sredini se nalazi Sredozemno more kao jedno od unutrašnjih mora Atlantskog okeana. Svojim vrlo uskim vezama s Atlantičkom preko Gibraltara i Indijskim okeanom preko Sueca i Crvenog mora, ono je istovremeno jedno od najzatvorenijih mora.

U Sredozemlju postoje dva značajna tesnaca. Sicilijanski prolaz je veoma važan, jer deli Sredozemlje na zapadni i istočni bazen, a ta podela ima i geostrategijski značaj. Zapadni deo ima karakter relativno zatvorenog mora pod dominacijom Zapada. Istočni deo je manje kompaktan. Kontrola zapadnog dela — Sicilijanski prolaz i Gibraltar, je u rukama NATO, dok je ta kontrola u istočnom delu znatno labavija, a njegove vode duboko zadiru u južnoevropsko kopno, stavljajući priobalne države u specifičan geostrategijski položaj. Mislim da je to važno napomenuti i zbog onoga što se danas dešava u Sredozemlju, gde postoji određena aktivnost NATO, upravo u istočnom basenu Sredozemlja, jer se ocenjuje da je tamo pozicija SSSR postala već snažnija.

Prirodne i najkraće veze između zemalja južne i jugoistočne Evrope i Afrike vode preko Sredozemnog mora. U geostrategijskom pogledu značajne su četiri zone koje povezuju Evropu sa severnom Afrikom. Jedna ide preko Španije i severozapadne Afrike, druga preko Italije i srednjeg dela Sredozemlja, treća preko Balkana i četvrta preko Bliskog istoka.

Muradij ISABEGOVIĆ

Uloga Sredozemnog mora u američkoj globalnoj strategiji uglavnom je definisana kao »prostor za smeštaj vojnih snaga koje se mogu upotrebiti da zaštite američke interese ili interese Zapada u krizi na Bliskom istoku. To je južni bok NATO i glavna saobraćajnica za pomoć i podršku saveznicima«. Ovim su jasno izraženi interesi SAD. Pri tom Vašington vrši pritisak na evropske saveznike radi njihovog aktivnijeg angažovanja u konfrontaciji SSSR na Sredozemlju.

Mada je o interesima SSSR detaljno raspravljano, ipak bih pomenuo i ovu američku ocenu. Ističući da su sovjetski politički i materijalni interesi i prestiž angažovani više u Sredozemlju nego u bilo kom području izvan istočnoevropskih zemalja (uključujući i Vijetnam), Amerikanci smatraju da se cilj SSSR sastoji u nastojanjima »da oslabi i likvidira zapadni uticaj iz oblasti na svojoj južnoj granici, obuhvati jugoistočni deo NATO, ostvari kopnenu vezu s Afrikom i indijskim potkontinentom i preseče tradicionalne veze Zapada na istok i potencijalne veze NR Kine na zapad«.

Zapad je, da bi se suprotstavio takvim namerama SSSR, preduzeo određene mere za aktivnije postavljanje i prilagođavanje novonastaloj situaciji, posebno na planu odnosa prema Kipru i Malti. Ističe se da »već i samo uskraćivanje Zapadu prava na korišćenje ovih baza dovodi do neugodnih pogoršanja zapadnih pozicija«. O tome šta bi eventualno značilo da SSSR dobije mogućnost za korišćenje tih baza, za sada se ne želi »ni razmišljati, jer bi to već ličilo na katastrofu«. Uostalom, to pokazuju i najnoviji događaji oko ovih država.

Želeo bih da pomenem neke momente o izvesnoj razlici u interesima na Sredozemlju između SAD i NATO (bolje reći zapadne Evrope). U oceni važnosti pojedinih svetskih područja za Amerikance je, normalno, Amerika iznad svega. Sledeći po važnosti su zapadna Evropa i Japan, ali oni ne mogu apsolutno računati na američku bezrezervnu podršku i puno angažovanje, jer u krajnjem »Amerika može živeti i bez njih«. U američkoj globalnoj strategiji Sredozemlje je ipak samo »jedno od kriznih područja« a za Evropu je to sasvim drukčije. Prvo, ono je tu, na granicama evropskih država i ne samo njihova bezbednost već i dalji prosperitet zavisi najneposrednije od razvoja situacije u širem bazenu Sredozemlja. Zbog toga bi tako logično bilo očekivati daleko aktivnije angažovanje zapadne Evrope na Sredozemlju, i to prvenstveno nevojnim sredstvima.

U sadašnjoj situaciji na Sredozemlju, suočene sa već znatnim sovjetskim pozicijama, SAD smatraju da je osnovni interes Zapada i dalje na tzv. gornjim državama, tj. Grčkoj, Turskoj, Iranu i Pakistanu i da je najvažniji zadatak svih da se suzbija uticaj SSSR. Kao osnovni faktori pri ovoj proceni uzeti su:

1. Sovjetske pozicije u nekim arapskim zemljama i njihova odlučnost da povećaju svoj uticaj na Sredozemlju. Smatraju da na Bliskom istoku imaju lakši posao od SSSR (sovjetska ekonomska i tehnološka baza su slabije tako da ih uloženi naponi i investicije koštaju više nego Zapad; sovjetski saveznici na tom području su siromašniji zemlje i politički i vojno nestabilne) jer davanje pomoći svojim saveznicima ekonomski opterećuje SSSR i više nego što je to bio slučaj SAD s Vijetnamom.

2. Opšti kurs razvoja zemalja Bliskog istoka je usmeren ka regionalnim problemima. Turska, Iran, Pakistan, pa i Grčka, pokazuju više interes za svoje lokalne pozicije nego za pretnje SSSR. Budućnost Izraela, mada on ima vojnu nadmoć, nije obezbeđena a njegove buduće vojne pobede mogu biti samo razlog više za mržnju.

3. Uloga Velike Britanije i Francuske (koja više uzima ono što Zapad mora napustiti nego što se bori protiv sovjetske penetracije)

i ostalih evropskih zemalja, kao i pojava NR Kine, jesu takođe faktor od uticaja na stvaranje slike o ovom delu sveta.

4. Relativno opada vrednost baza. Vojnostrategijski interes nameće da se ometa olakšavanje veza sovjetskih snaga u Sredozemlju i onih u Crvenom moru i Indijskom okeanu, pa zato i s otvaranjem Sueca ne treba žuriti.

5. Američke mogućnosti uticaja na zemlje tog područja, jačanje prijateljskih zemalja, pokušaj dijaloga sa ostalim na bazi zajedničkog otpora SSSR. Pri ovome se polazi od toga da su prihvatljivije i najradikalnije arapske vlade nego direktno sovjetsko prisustvo ili njegova dominacija u nekoj modifikaciji režima.

Iz analize ovih faktora moguće su razne alternative — od saradnje s arapskim zemljama, zaključenja otvorenog saveza s Izraelom, do prećutnog ili konkretnijeg dogovora sa glavnim protivnikom. Smatra se da izjednačenost snaga na Bliskom istoku ima odlučujući značaj za obezbeđenje američkih interesa, pa se u tom smislu mogu očekivati i mere koje će to obezbediti.

Iako se smatra da snage i superiornost Zapada na Sredozemlju nisu dovedeni u pitanje, ipak su preduzete mere za izvesno »prilagođavanje« novonastaloj situaciji. Pored osavremenjavanja i ojačavanja Šeste flote, insistira se na aktivnijem odnosu NATO prema Sredozemlju, formirane su pokretne snage NATO, itd. Osim toga, traži se od nesvrstanih zemalja da striktno poštuju reciprocitet u odobravanju poseta svojim lukama, a za koordiniranje svih akcija u Sredozemlju planira se i formiranje posebnog komiteta za to područje.

Slavoljub PRVULOVIĆ

U čemu je neposredniji vojnostrategijski značaj Sredozemlja?

Milan DROBAC

To je jedinstven strategijski region. Na to utiču neki faktori savremenog razvoja: prirodni, privredni i vojni. Flotni sastavi SAD i SSSR imaju sve komponente samostalnih vojnih grupacija. Poznato je da imaju u sastavu površinske brodove, podmornice, pomorsko-desantnu pešadiju, avijaciju, rakete, itd. Međutim, Sredozemlje treba ujedno posmatrati i kao sastavni deo južnoevropskog vojišta. NATO je u tom smislu reorganizovao komandovanje u Sredozemlju. Sve snage su potčinjene Komandi NATO za južni sektor u Napulju.

Sredozemlje je u idealnom centralnom položaju u odnosu na kontinentalnu Evropu, unutrašnju Afriku, Srednji istok, Indijski okean i Atlantik, praktično u odnosu na sva svetska potencijalna ratišta. Očito je da bi strana koja bi dominirala tim prostorom imala značajne prednosti u odnosu na svog protivnika. To područje se može koristiti kao manevarska zona za dejstva prema kontinentalnoj Evropi, Africi, Srednjem istoku, Indijskom okeanu i Atlantiku.

Ako bismo svet uslovno podelili na dve velike zone: prvu, zonu vitalnih interesa velikih sila, i drugu, zonu gde se ti interesi procenjuju i ocenjuju drukčije — Azija, Afrika, Indijski okean, itd., Sredozemlje bi bilo na periferiji tih dveju svetskih zona. To znači da na tom prostoru mogu izbiti lokalni sukobi i krize s osobenostima koje ne bi bile slične onima u Kongu ili Vijetnamu, jer je taj region suviše blizu Evrope. Mogućni su, znači, ograničeni sukobi koji ne moraju prerasti u šire sukobe i dovesti do neposredne oružane konfrontacije supersila. Iz sve većeg angažovanja supersila proističe realna opasnost po mir.

U eventualnom nuklearnom ratu Sredozemlje bi bilo izrazito pogodna osnovica za nuklearna i vazдушna dejstva NATO po ciljevima na teritoriji istočne Evrope. Opasnost od takvih dejstava svakako je jedan od važnih razloga za vojno prisustvo SSSR u Sredozemlju.

Muradij ISABEGOVIĆ

O vojnostrategijskom značaju Sredozemlja za interese SAD, pomenuo bih još i ovo:

— američki profit od poslova i investicija na Bliskom istoku i području Sredozemlja iznosi godišnje preko milijardu dolara;

— područje Bliskog istoka na određen način čini sponu evropske vojne strukture sa sistemom američke isturene odbrane na Pacifiku, a istovremeno se s ovog područja mogu najneposrednije ugroziti vitalni ekonomski centri glavnog protivnika (posebno izvori nafte).

Mihajlo VUČINIĆ

Ono što valja posebno zapaziti kad je reč o novoj američkoj strategiji »realističkog reagovanja«, jasna je i naglašena tendencija da se evropski saveznici u NATO što više angažuju u realizovanju strategijskih planova u Evropi i na Sredozemlju. Ne radi se samo

o zahtevima da NATO saveznici u Evropi treba da se više angažuju u materijalnim sredstvima, tj. da povećavaju i bolje naoružavaju svoje konvencionalne oružane snage radi poboljšavanja odnosa snaga u Evropi, već o američkim zahtevima za neposrednijim angažovanjem i u Sredozemlju.

Zaključci NATO u Briselu i Lisabonu jasno su naglasili značaj južnog krila NATO i šireg regiona Sredozemlja, u koju svrhu su preduzete i konkretne mere. Preko jedna milijarda dolara odobrena je za realizaciju te politike; modernizuju se oružane snage u zemljama južnog krila NATO itd. Nedavno je saopšteno da je Kongres SAD odlučio da nekim sredozemnim zemljama dodeli ukupno 14 plovnih jedinica radi »jačanja odbrambenih snaga ovih država«. Reč je o Španiji koja dobija pet razarača i dve podmornice; Turskoj su namenjeni jedan razarač i dve podmornice; Grčka dobija dva razarača, a Italija dve podmornice.

Realizacija strategijskih planova NATO uticala je i na neposredna politička kretanja u Sredozemlju. Nezavisni i nesvrstani Kipar našao se pod udarom događaja čiji koreni potiču iz starog obračuna između Atine i Ankare, ali i iz određenih interesa nesredozemnih sila. Malta je bila predmet dugih rasprava, itd.

Polazeći od vojnostrategijskih ambicija SAD u ovoj oblasti nije slučajno što se na Zapadu učestalo i naglašeno govori o tome da je SSSR, zaobilazeći »posrednom strategijom« južno krilo NATO, postigao značajne prednosti u Sredozemlju.

»Više nije ispravno govoriti o opasnosti da će SSSR zaobići južno krilo NATO. Opasnost je postala stvarnost koja pred sve članove Saveta postavlja pitanje ne kako je preduprediti, već kako se suprotstavljati toj surovoj činjenici« — rekao je još 1967. godine G. Gethard, podnoseći izveštaj Savetu NATO o stanju u Sredozemlju.

Na Zapadu ističu da su u poslednje vreme planovi SSSR još veći. Citira se L. I. Brežnjev, koji je pred šefovima komunističkih partija iz 24 zemlje u Karlovim Varima rekao: »Stalno prisustvo američke mornarice u vodama koje zapljuskuju obale južne Evrope nije ničim opravdano... Došlo je vreme da se glasno zahteva povlačenje Šeste flote iz Sredozemlja.«

Milun NIKOLIĆ

U mnoštvu uzroka današnjem stanju na Sredozemlju i tendencijama razvoja konfrontacije supersila i blokova u toj oblasti, težište mog razmišljanja biće na vojnom aspektu, mada je to povezano s političkim i ekonomskim interesima supersila.

Slažem se sa mišljenjem da Evropu i Sredozemlje valja posmatrati kao jedinstvenu celinu. Što se tiče odnosa snaga i sadašnjeg kretanja na vojnom planu, iz metodoloških razloga potrebno je posebno posmatrati stanje u centralnoj Evropi, a posebno na Sredozemlju, jer stanje u Evropi neposredno utiče na tendencije razvoja i konfrontaciju u basenu Sredozemlja.

Linija interesa vojnih blokova u centralnoj Evropi je tačno razgraničena i fiksirana. Svaka promena stanja u tom pogledu neposredno zadire u vitalne interese i dovela bi, najverovatnije, do neposrednog oružanog sukoba. U sadašnjoj fazi, iz poznatih razloga, to ne žele ni SAD ni SSSR.

Poslednjih godina došlo je do pomeranja blokovske konfrontacije s centralnog na južni deo Evrope, uključujući u celini Sredozemlje. Linija razgraničenja blokova na Sredozemlju nije čvrsto određena, jer postoje prostori koje blokovi ne pokrivaju, odnosno postoje zemlje blokovski neopredeljene. Stavljanje neke od tih zemalja pod kontrolu jednog od blokova izazvalo bi svakako oštre reakcije suprotne strane, ali je manje verovatno da bi zbog toga došlo do neposrednog vojnog sukoba blokova ili dve vodeće supersile. Budući da konfrontacija na sadašnjem nivou nije »ekstremno« opasna za vitalne interese supersila i blokova, ona ima izgleda da se dalje nastavlja.

Međutim, za dublju analizu ove konfrontacije moraju se sagledati uticaji sadašnjeg stanja odnosa vojnih snaga u Evropi i na Sredozemlju, kao i interesi supersila i blokova u basenu Sredozemlja i na Bliskom istoku.

Pre nekoliko godina stanje vojnog potencijala blokova u Evropi i na Sredozemlju bilo je sledeće: izrazita nadmoćnost konvencionalnih snaga Varšavskog ugovora na evropskom kopnu u odnosu na snage NATO (u razmeri 2:1), i gotovo apsolutna prevlast snaga NATO na Sredozemlju, zahvaljujući, pre svega, Šestoj floti SAD.

Međutim, danas je situacija donekle izmenjena. Odnos konvencionalnih snaga na evropskom kopnu ostao je i dalje uglavnom nepromenjen. Posle agresije Izraela na arapske zemlje, NATO je, zbog stalnog prisustva pomorskih snaga SSSR, počeo da gubi raniju apsolutnu prevlast u ovoj oblasti. Zbog takvog činjeničnog stanja, poziv na uzbunu vojnih krugova NATO i SAD za analitičare vojnostrategijskih problema ne predstavlja nikakvo iznenađenje. Stalna prisutnost sovjetskih pomorskih i vazduhoplovnih snaga u basenu Sredozemlja, uz tendencije da SSSR uspostavi ravnotežu vojnih snaga na ovom prostoru, i postojeća prednost na evropskom kopnu, dovela bi NATO i SAD, gledano s vojnog aspekta, u inferi-

oran položaj. Zato se sa sigurnošću može očekivati da će NATO, odnosno SAD, preduzeti sve mere da spreči razvoj situacije u tom pravcu i zadrži postojeću prednost koju ima u području Sredozemlja. U tom svetlu mislim da se može posmatrati i situacija oko uspostavljanja stalnih baza Šeste flote u Grčkoj, kao i zadnje komplikacije oko Kipra.

S druge strane, SSSR nastoji da ojača svoje vojno prisustvo na Sredozemlju s očitom težnjom da osujeti primat koji su dosad držale SAD i NATO.

Mihajlo VUČINIĆ

Tendencije ove konfrontacije i njene reperkusije na ostale zemlje zavise još od konkretnih, posebnih interesa koje supersile i blokovi sada imaju ili žele da obezbede na Sredozemlju. Zato bi bilo korisno navesti neke najbitnije i posebne interese supersila na Sredozemlju.

Milun NIKOLIĆ

Posebni interesi SAD i NATO u Sredozemlju su:

— učvršćivanje i jačanje južnog krila NATO posredstvom većeg napora na vojnom planu članica pakta u ovom području — Grčke, Turske i Italije; čvršće vezivanje tih zemalja za SAD i NATO — uticaj na njihov unutrašnji razvoj, jačanjem oružanih snaga, pre svega Grčke i Turske, pružanjem vojne pomoći;

— sprečavanje širenja sovjetskog uticaja i prisustva u nesvrstanim i vanblokovskim zemljama u Sredozemlju;

— obezbeđenje pomorskih komunikacija u Sredozemlju za zemlje NATO u kriznim situacijama i u slučaju lokalnih sukoba (značaj ovih komunikacija najbolje se može uočiti podatkom da se pomorskim putem uvozi bliskoistočna nafta, koja predstavlja oko 80% potreba zapadnoevropskih članica NATO);

— SAD su posebno zainteresovane za bezbedno i neometano kretanje kapitala američkih petrolejskih kompanija uloženog u industriju nafte na Bliskom istoku, koji iznose oko tri milijarde dolara. Ove investicije i trgovinska razmena, uključujući i zemlje severne Afrike, donosi godišnji profit od preko jedne milijarde dolara.*

---

* »Military review« 11/70.

Odluke decembarskog zasedanja NATO iz 1971. godine zasnivaju se na definisanju takvih interesa. Na tom zasedanju doneta je odluka o jačanju snaga na južnom krilu NATO u celini, s posebnim naglaskom jačanja pomorskih snaga. Ministar odbrane SAD predložio je u tom smislu i formiranje »stalne Sredozemne flote« članica NATO umesto dosadašnje »flote po pozivu«. Istom cilju služi i odluka vlade SAD o davanju veće vojne pomoći Grčkoj i nastavljanju vojne pomoći Turskoj. Najzad, ovome valja dodati i ojačanje Šeste flote SAD izvršene tokom 1971. godine.

Mihajlo VUČINIĆ

A, koji su, po vašem mišljenju, posebni interesi SSSR u Sredozemlju?

Milun NIKOLIĆ

U sklopu stratejske orijentacije izlaska na svetska mora i okeane, stalna prisutnost pomorskih snaga SSSR u Sredozemlju predstavlja jednu od značajnih mera s više značajnijih posledica o kojima je govorio drug Radosavljević.

SSSR je životno zainteresovan da oslabi obuhvat na južnom krilu Varšavskog ugovora i na južnim delovima svoje teritorije, koji NATO ostvaruje preko Sredozemlja, a to se može najbolje postići prisustvom svojih jakih pomorskih i vazduhoplovnih snaga na tom području.

SSSR ima interes da očuva svoje pozicije u arapskom svetu, ne samo zbog širih političkih interesa i opšte konfrontacije sa SAD na Bliskom istoku već i zbog toga što mu takva pozicija omogućava korišćenje luka i aerodroma na teritoriji nekih arapskih zemalja. Takav oslonac za pomorske i vazduhoplovne snage je od posebnog značaja kako bi se osporila prevlast SAD i NATO u Sredozemlju;

Sovjetskom Savezu je stalo do toga da Kipar ne postane baza Šeste flote ili baza za druge snage NATO.

Najzad, i za SSSR je Sredozemno more vrlo značajno kao pomorska komunikacija, posebno u uslovima kada bi Suecki kanal bio otvoren. Poslednjih godina SSSR je naglo razvio i ojačao svoju trgovačku flotu. Sa preko 16 miliona BRT zauzima šesto mesto u svetu. Crnomorske luke SSSR zauzimaju najznačajnije mesto u sovjetskom pomorskom saobraćaju, zbog svog kapaciteta i blizine važnih industrijskih rejona i zbog hidro-klimatskih uslova. Crnomorske luke su

jedine koje SSSR može neometano koristiti tokom cele godine, za razliku od najvažnijih baltičkih luka koje se u zimskim mesecima mogu koristiti samo uz upotrebu ledolomaca.

O tome koliko je SSSR osetljiv na razvoj situacije u Sredozemlju može se najbolje uočiti po reakcijama na sporazum o bazi- ranju u Grčkoj Šeste flote SAD. Reagovanje je bilo oštro, a potez SAD je okarakterisan kao »opasan korak, bremenit ozbiljnim komplikacijama na Balkanu i u oblasti Sredozemlja koji ide protiv interesa mira i popuštanju zategnutosti u Evropi«.

Jedan od osnovnih zaključaka koji je moguće izvući jeste da će se nastaviti započeta konfrontacija supersila u Sredozemlju i da će, verovatno, biti oštra i uporna.

Mihajlo VUČINIĆ

Drug Radosavljević je izneo veoma interesantnu misao o tome da je kvantitativno i kvalitativno učešće supersila u konfrontaciji na Sredozemlju suštinski različito. Bilo bi interesantno da obrazloži tu svoju misao.

Miodrag RADOSAVLJEVIĆ

Čini mi se da neki zaključci (ne samo ovde) o odnosu snaga nisu u punoj saglasnosti s realnim mogućnostima tih snaga i pojavnim oblicima konfrontacije. Na prvom mestu mogle bi se staviti pod znak pitanja ocene o balansu, kako snaga jedne sile prema snagama druge (ravnoteža snaga), tako i unutar snaga svake sile posebno (sposobnost da uspešno autonomno dejstvuju u svim situacijama).

O ovome bi valjalo reći nešto više i zbog toga što mnogi tvrde, naročito na Zapadu, da je uloga ratnih mornarica dveju supersila veoma slična. To je: strategija odvracanja; ispoljavanje snage u raznim delovima sveta, daleko od sopstvenih granica; kontrola mora; prisustvo na svetskom moru. Međutim, kada pogledamo kako i čime dve sile ostvaruju svoje ciljeve posredstvom mora, videćemo i velike razlike, koje sam pomenuo na početku.

Osnovne snage SSSR za opšti strategijski udar, odnosno za strategijsko odvracanje, jesu projektili — globalni, interkontinentalni i protivprojektili, uključujući i projektilske podmornice, od kojih su najnovije, kako se tvrdi, sasvim slične ako ne i identične »Polaris« — podmornicama. Ali ova snaga može se upotrebiti jedino u opštem sukobu, u situaciji »sve ili ništa«, a u svim ostalim sluča-

jevima ostaje blokirana. Prema tome, u aktuelnoj konfrontaciji na Sredozemlju ona je samo posredno prisutna, ali neposredno »ne igra«.

Druga po važnosti komponenta vojne moći SSSR, kopnena vojska, takođe je donekle sputana. Njen uticaj, pa i onaj u kriznim situacijama, može se ispoljiti pokretima i postupcima koji bi mogli imati određeno dejstvo pre svega na zemlje s kojima se SSSR, graniči. A i to pod uslovom da su za takav uticaj obezbeđeni i odgovarajući bitni uslovi. Međutim, težišne zone u kojima su interesi SSSR i SAD protivpoloženi, među kojima je Sredozemlje na prvom mestu, nalaze se manje ili više udaljene od kopnenih granica SSSR.

Nasuprot ovim ograničenjima glavnih snaga SSSR, stoji njegova mornarica, a u okviru nje i sredozemna eskadra. Njena primena može biti veoma elastična i nesputana, jer svetska mora pripadaju svim narodima. Svaka zemlja je prisutna u određenim zonama svetskog mora srazmerno moći svojih pomorskih snaga kojima je to prisustvo predstavljeno. Za onog ko je snažan na moru problem daljine praktično ne postoji. Na taj način i pomorske snage SSSR obezbeđuju njegovo prisustvo na Sredozemlju, mada njegove glavne sile nisu i (bez rata) ne mogu biti tamo primenjene. Međutim, one su tu neposredno konfrontirane s pomorsko-vazduhoplovnim snagama SAD i NATO, a mi smo hteli da uporedimo neka njihova bitna svojstva i razlike.

Mogli bismo poći od uslova za upotrebu jedne i druge RM. U čemu su razlike? Prvo su baze. Šesta flota SAD ima u Sredozemlju veoma razvijen, sistem stalnih baza. Proširivanje stalnog baziranja na luku Pirej, je, između ostalog, samo jedna od mera da se operacijska osnovica Šeste flote pomeri bliže SSSR, da se jače izrazi fizičko prisustvo u istočnom Sredozemlju i na Bliskom istoku. Zatim, Šesta flota se praktično naslanja na teritoriju saveznika — Italije, Grčke i Turske i u tom smislu možemo uzeti i Španiju, gde se nalaze američke stalne pomorske i vazduhoplovne baze na kopnu i sistem PVO.

Udarnu moć Šeste flote predstavljaju dve do tri divizije avijacije, velike borbene moći, ukrcane na dva do tri napadna nosača aviona, i to je, da se tako izrazim, glavni pomorski ešelon SAD u Sredozemlju.

Ovom prilikom valjalo bi podsetiti i na to da se već duže vreme čuju glasovi sa Zapada o sovjetskoj vazdušnoj prevlasti u istočnom Sredozemlju. Pri tom se pominju sovjetski lovci, koji, navodno, baziraju u Egiptu i pokrivaju prostor do linije Kipar — Krit — kao i snage bazirane u Bugarskoj, koje pokrivaju severni deo Egejskog

mora.* Čini se da bi takva ocena mogla biti pre psihološke, političke i moralne prirode, kao izgovor za pojačavanje snaga NATO na Sredozemlju, uključujući i formiranje pomorske baze SAD u Pireju, nego što bi to bila realna procena stvarnih mogućnosti sovjetske avijacije na Sredozemlju.

Kakvi su uslovi za dejstva sovjetske sredozemne eskadre? Pre svega, lišena je stalnih baza i prinuđena je da se oslanja na specijalne brodove za pozadinsku podršku i na luke nekih prijateljskih arapskih zemalja. Međutim, poznato je pravilo da je za dejstva pomorskih snaga neophodan čvrst oslonac na kopnu i snažne kopnene i vazduhoplovne snage za zaštitu tog oslonca. Sovjetske pomorske snage nemaju takav oslonac na Sredozemlju i u tome je osnovna, suštinska razlika između njih i Šeste flote SAD. Iz toga bi se, pre osvrta na ostale faktore, moglo pretpostaviti da je primarna funkcija sovjetske sredozemne eskadre — ispoljavanje i učvršćivanje prisustva SSSR na Sredozemlju i time osporavanje i potiskivanje potpune dominacije SAD, a ne — ratna dejstva. Za ratna dejstva morale bi se formirati i urediti vojnopomorske baze, pogotovo ako se ima u vidu raspored sovjetskih flota i problem moreuza. Uzgred rečeno, odnos prema sopstvenim bazama u Sredozemlju, posmatran samo s ovog stanovišta, mogao bi se uzeti kao jedan od kriterijuma za ocenu stvarnih namera SSSR na Sredozemlju.

Suštinska razlika je i u sastavu pomorskih snaga. Glavnu snagu sovjetske sredozemne eskadre čine vrlo savremeni brodovi, opremljeni potpunim raketnim sistemima brod-brod, brod-vazduh i brod-podmornica. Osnovno sredstvo suprotstavljeno nosačima aviona Šeste flote jesu brodske rakete brod-brod, velike razorne moći, s dometom od nekoliko stotina kilometara. Imajući u vidu ograničenja o kojima je bilo reči, a posebno nedovoljnu vazдушnu podršku i zaštitu, ova pomorska snaga, za sada, ne bi se mogla izjednačiti sa snagama udarnih grupa Šeste flote; ravnoteža još nije uspostavljena.

No, mislim da je takva procena u aktuelnoj situaciji politički irelevantna, jer je očigledno da snage — mada direktno konfrontirane — i nemaju nameru da se međusobno bore. One su sredstvo jedne specifične političko-strategijske igre, o čemu smo već govorili. Drugo je pitanje kakva se sve neprijatna iznenađenja mogu iz takvog odnosa da izrode i šta bi sve, u tom slučaju, mogle doživeti sredozemne zemlje.

Nisam govorio o sovjetskim podmornicama i drugim snagama SSSR u području Sredozemlja jer — bez obzira koliko su respektivne — one bitno ne utiču na ocene o kojima je reč.

* NAVY, jun 1971. str. 144.

Želeo bih da iznesem nekoliko napomena u vezi sa dosadašnjom diskusijom.

U poslednje vreme postoji sve očigledniji interes velikih sila za Srednji istok. Taj prostor je vrlo značajan zbog svog geostrategijskog položaja i ogromnih nalazišta nafte. To je i raskrsnica važnih pomorskih i vazdušnih puteva. Moglo bi se, čak, reći da je to strategijsko težište jednog šireg regiona u koji se uključuje i Sredozemlje.

Mislim da u ovoj našoj diskusiji moramo imati u vidu i činjenicu da je interesovanje za mora u stalnom porastu. Razlozi su vojni i ekonomski. Vojno prisustvo velikih sila na otvorenim morima jača. Tu je lociran i veliki deo njihovog strategijskog nuklearnog potencijala. Izgleda da će se ta tendencija nastaviti. S druge strane, more u celini, a posebno morsko dno, postaje sve privlačnije za ekonomsku eksploataciju. Velike sile imaju u tom pogledu očigledne prednosti. Male i srednje zemlje biće primorane da traže adekvatna politička rešenja za očuvanje svojih životnih interesa u tom značajnom delu čovekove sredine.

Kada razmatramo vojno-političku situaciju na Sredozemlju treba praviti razliku između mirnodopskog i eventualnog ratnog stanja. Ponašanje i aktivnosti svih prisutnih činilaca u jednom ili drugom slučaju bitno se razlikuju. U slučaju rata, glavna konfrontacija bi se odigrala na moru, između pomorskih snaga Zapada (pre svega, Šeste flote SAD) i sredozemne flote SSSR. Sada, u vreme mira, težište sukoba je na Bliskom i Srednjem istoku (geostrategijski značaj tog prostora, nafta, pomorske komunikacije), ali se njegove negativne posledice proširuju na čitavo Sredozemlje, pa i na Evropu.

Nisam siguran da je teza o relativnom opadanju značaja statičkih vojnih baza sasvim tačna. U nedavnoj prošlosti, kada se smatralo da bi u svakom oružanom sukobu između Zapada i Istoka (odnosno SAD i SSSR) od samog početka bila upotrebljena i sva raspoloživa nuklearna oružja, navedena teza je mogla izgledati opravdanom, zbog velike ranjivosti statičkih baza. Danas, kada se računa sa mogućnošću vođenja lokalnih i ograničenih ratova, dolazi do revalorizacije tih baza, o čemu govori i neskriveni interes za Gibraltar, Maltu, Kipar.

Pitanje ravnoteže oružanih snaga na jednom određenom prostoru, kao što je Sredozemlje, sada se postavlja na drukčiji način nego u pre nuklearnom i prvoj fazi nuklearnog perioda. Naime, za održavanje relativno stabilne ravnoteže nije neophodno ostvariti ranije uobičajene odnose u pogledu oružja i oružanih snaga. Nukle-

arni faktor i nove mogućnosti (domet, preciznost, učinci, pokretljivost) savremenih oružja i oružanih snaga unose nove elemente u oblast ravnoteže, pa se i čitava slika odnosa snaga javlja u dosta izmenjenom obliku. Tome su u znatnoj meri doprineli globalizam politike i strategije velikih sila. Sa druge strane, uloga ljudskog faktora dobija neprestano na značaju. Otuda i velika složenost pitanja odnosa snaga, ali i neophodnost pravilnog sagledavanja i ocene svih njegovih komponenata.

I, konačno, želim da ukažem na veliki značaj Sredozemlja za zapadnu Evropu. Mnoge zapadnoevropske zemlje podmiruju najveći deo svojih potreba u nafti uvozom sa Srednjeg istoka i iz severne Afrike. Predviđa se da će u toku sedamdesetih godina te potrebe stalno rasti, jer se energetika tih zemalja zasniva pretežno na nafti. Slobodan pristup do izvora nafte i nesmetano komuniciranje Sredozemnim morem predstavljaju vitalan ekonomski interes zapadnoevropskih zemalja. Te zemlje su, u isto vreme, zainteresovane za Sredozemlje i zbog vlastite bezbednosti.

Mihajlo VUČINIĆ

Pokušaj da se u izboru između površnosti i uprošćavanja otkrije suština konfrontacije svodi se najčešće na hronološko opisivanje nekih pojava oblika događaja, a katkad nebitnih. Naš napor će biti uzaludan ako naša htenja i namere idu samo do granica da se zadovoljavamo deskripcijom.

Mi danas razmišljamo i raspravljamo o pojavi konfrontacije u istočnom Sredozemlju. Pri tome moramo uzeti u obzir i način mišljenja svih aktera konfrontacije. Višeznačna su tumačenja i različita su zaključivanja o istoj stvarnosti. Mi s naše osmatračnice drugačije opažamo, procenjujemo i ocenjujemo. Najnoviji primer s grčkim lukama to potvrđuje: Pirej, nova pomorska baza za brodove Šeste flote, vidi se i tumači na jedan način iz Atine, na drugi iz Pentagona, na treći iz Moskve. Ma kakva bila tumačenja i racionalizacija ove pojave, ona ima svoju jedinstvenu suštinu. Našu pažnju upravo privlači suština, ali i oblik kojim se ona izražava.

Slavoljub PRVULOVIĆ

More kao prostor za ispoljavanje i ostvarivanje nacionalnih interesa u međunarodnim odnosima sve više postaje takozvani životni prostor. Njega se ne odriče ni jedna sila koja je u stanju da ga koristi.

Svaka kvadratna milja morskog prostora nije podjednako važna, još manje privlačna. U ovom trenutku morski prostor s pribrežjem u istočnom Sredozemlju, ali i Sredozemlje u celini, postao je za obe suprotstavljene sile, za razliku od pre desetak godina, prostor od posebnog strategijskog značaja. U nizu drugih, tehnološko-vojni faktor, pre svega, omogućio je pomeranje interesa.

Sovjetski admiral Surabenko u svojoj analizi o značaju Sredozemlja za bezbednost Sovjetskog Saveza (objavljeno 1969. god.) iznosi neke pojedinosti koje dopunjavaju sliku vojne konfrontacije u Sredozemlju.

Uz Šestu flotu Sredozemnim morem krstari grupa »Polaris«-podmornica. One baziraju u američkoj podmorničkoj bazi Roti na španskoj atlantskoj obali. Za tu pomorsku bazu i još tri vazduhoplovne u unutrašnjosti Španije SAD plaća visoku godišnju kiriju, mada Španci nisu zadovoljni visinom, jer je do 1970. zakupnina bila mnogostruko veća. Grupa podmornica na nuklearni pogon — nosač projektila »Polaris« A3 (domet oko 4.600 km) i »Posejdon« (domet oko 5.600 km) — ima akcioni radijus približan 60 dužina Sredozemnog mora (dužina oko 2.000 nautičkih milja ili oko 3.700 km). Smenjujući se u određenim vremenskim razmacima, podmorničke grupe nalaze se stalno u borbenoj patroli u vodama Sredozemlja i u neprekinutom borbenom dežurstvu. Od trenutka prijema borbenog signala za napad do lansiranja prvog projektila, od ukupno 16 koliko ih podmornica nosi, potrebno je 15 minuta; svaki sledeći projektil lansira se u razmaku od jednog minuta, što znači da je iz zaronjene podmornice za lansiranje 16 »Polaris«-projektila potrebno 30 minuta. S obzirom na domet projektila podmornice se mogu nalaziti u akvatorijumu Majorka — Korzika — Sardinija i odatle doseći ciljeve, unapred određene, na teritoriji Sovjetskog Saveza.

Mogućnosti nuklearnog udara jedne podmornice za 30 minuta otprilike su ove: 16 projektila A3, svaki sa tri nezavisno usmerene bojeve glave jačine 50 kilotona, ukupno 48 nuklearnih glava i sa ukupnom jačinom 2.400 kilotona, odnosno 2,4 megatona; to odgovara ekvivalentu 120 već »klasičnih atomskih bombi«. Na Hirošimu je bila bačena bomba od 20 KT. Među najčuvanijim vojnim tajnama, najčuvanija je svakako ona o broju nuklearnih podmornica u stalnom borbenom dežurstvu, o njihovim pozicijama, rutama i kursevima, o njihovim shemama borbenog patrolisanja, trajanju borbenog dežurstva, načinu i vremenu smenjivanja...

Izraelska agresija u junu 1967. godine je doprinela da se jasnije uoče neki oblici manevra nuklearnih flota i neka rešenja u potrazi sa zaštitom od eventualnog i iznenadnog nuklearnog udara.

Rešenje je koliko iznenađujuće u odnosu na klasične oblike i klasičan način mišljenja, toliko i uprošćeno — dve flote plove jedna uz drugu na odstojanju dovika, uz stalno držanje protivnika u vidnom polju golim okom. Takva vojna konfrontacija u Sredozemlju bila je omogućena tek kada su obe strane uspele da uvedu novu vojnu tehnologiju u ratnu flotu. Uzroci konfrontacije su oblast globalne politike i strategije. Koreni su još dublji. Oni potiču još iz dana završetka drugog svetskog rata. S druge strane, niz činilaca doveo je do pomeranja globalnih interesa s kopna na more, do pomeranja odnosa od dominacije ka uspostavljanju ravnoteže, a time i do pomeranja interesa u globalnoj sferi odnosa.

Stupanje sovjetskih pomorskih snaga na svetsku pomorsku scenu globalne politike teklo je ubrzanim procesima. Sovjetske pomorske snage, namenjene za dejstva uz obalu, prerasle su u silu koja je objektivno postala faktor globalnih odnosa između SAD i SSSR.

Istočno Sredozemlje je otvorena pozornica i bez zastora, gde se pred očima svetskog javnog mnjenja ispoljava ovaj moment konfrontacije, kao jedna od bitnih karakteristika savremenog sveta.

Konfrontacija je kao oblik odnosa i kao pojam višeznačno složena. Bilo da je vojna, politička ili ekonomska, što se nikad ne javlja u čistom obliku, ona uvek ima svoju stratezijsku dimenziju, više ili manje izraženu. Konfrontacija u istočnom Sredozemlju se ispoljava kao *opšte* — u sklopu globalne strategije vodećih svetskih sila, kao *posebno* — u sklopu njihovih regionalnih odnosa u Sredozemlju i *pojedično* — kao oblik neposredne konfrontacije vojnom silom, pre svega nuklearnim flotama.

Promene koje su u vezi s tim nastale znače nov kvalitet. Sredozemlje je upravo bila prva pozornica saopštavanja tih promena, tog novog kvaliteta konfrontacije. Nastale promene po prirodi stvari rađaju i otpore po najopštijem dijalektičkom odnosu sukoba novog sa starim. Stanje apsolutne dominacije Šeste flote na Sredozemlju zamenjeno je stanjem borbe za uspostavljanje ravnoteže i dijametralno suprotnim interesima sučeljenih sila: prva, da održi dominaciju, druga, da uspostavi ravnotežu; obe kategorije su obuhvaćene definisanim interesima i ugrađene u globalnu strategiju.

Istočno Sredozemlje je upravo mesto gde se odvija proces u ovom smislu. Konfrontacija u najopštijem smislu između SAD i SSSR ima nova obeležja u odnosu na konfrontaciju iz prvih dana hladnog rata. Na petodimenzionalnom frontu globalnih odnosa između SAD i SSSR kao jedinstvene celine (kopno, more, morsko dno, vazduh i kosmos) konfrontacija u istočnom Sredozemlju nije samo

odnos regionalnog značaja i dometa. Ona je, pre svega, deo globalnih odnosa. Pomeranje interesa a time i konfrontacija u vrednosnom, geografskom i vremenskom smislu, vrlo je složen proces koji mi katkad uprošćeno podvodimo pod termine: zategnutost, eskalacija, zaoštravanje, kriza i sl. Konfrontacija između dve države u vojnoj sferi u istočnom Sredozemlju ne mora u isto vreme biti istog obeležja i smera kretanja u drugim sferama između iste dve države. I to je moment koji usložava suštinu konfrontacije kao opšteg odnosa između država.

Mihajlo VUČINIĆ

Vrlo je karakterističan globalan odnos između SSSR i Turske, na primer, u kome jednovremeno egzistiraju i isprepliću se odnosi konfrontacije i saradnje.

Slavoljub PRVULOVIC

Odnosi između Turske i SSSR su svojevrsan primer višeznačnosti i složenosti konfrontacije kao oblika odnosa između dve države.

U celokupnosti odnosa između Turske i SSSR ne postoji u svim sferama jedinstven tip odnosa. U vojnoj sferi — to su odnosi sučeljenih država, između lidera VU i jednog člana NATO, najisturenijeg, na najosetljivijem graničnom području dva bloka i na ključnoj poziciji južnog krila NATO; u političkoj sferi — to su odnosi odmerenog komuniciranja, s elementima trpeljivosti i s najnovijim tendencijama poboljšavanja između socijalističke zemlje i radikalnog režima sa zvaničnom politikom antikomunizma; u ekonomskoj sferi — to su odnosi saradnje s tendencijama proširivanja i jačanja veza.

Složenost slike odnosa je u tome što jednovremeno egzistiraju protivurečne veze konfrontacije i saradnje. Dok se na jednom nivou stalno održava konfrontacija, dotle se na drugom nivou istovremeno odvija proces približavanja i jačanja saradnje. Tendencije u jednoj sferi moguće je da utiču na kretanja u drugoj sferi. Slika odnosa postaje još zamršenijom. Tokom poslednjih godinu i po dana, od kad je vojska izvršila takozvani »parlamentarni« udar, Turska nije uspela da sredi svoje političko stanje i da pristupi ostvarivanju najavljenih mera ekonomske reforme.

Razvijanje ekonomskih odnosa između SSSR i Turske počelo je pre desetak godina. Ekonomska razmena na početku je iznosila oko 10 miliona dolara. Danas iznosi više od 80 miliona dolara. U tom

razdoblju SSSR je dao Turskoj povoljne i obimne kredite za izgradnju čeličana, rafinerije nafte, aluminijskog kombinata i dr. u vrednosti nešto manje od 400 miliona dolara, na 15 godina i uz 2% kamate. Turska otplaćuje zajam poljoprivrednim proizvodima.

Zanimljiv je tok kretanja: tokom poslednjih deset godina ekonomska saradnja dve države, konfrontirane u vojnoj sferi, stalno se razvija i jača; u isto vreme ekonomski odnosi između SAD, lidera bloka, i Turske, saveznika i člana istog bloka, beleže pad, smanjuju se, a čak se ističe da su neki ekonomski aranžmani otkazani. Usled relativno razvijenih ekonomskih odnosa između Turske i SSSR i sve učestalijih manifestacija jačanja dobrosusedskih političkih odnosa neki članovi NATO optužuju Tursku — svog saveznika, da ona pruža izvesne ustupke sovjetskim ratnim brodovima u vezi s prolazom kroz turske moreuze, i time krši pravila Konvencije iz Montrea (1936), kojima se reguliše prolaz ratnih brodova kroz Bosfor i Dardanele.

Osnova od koje polazi Turska u svojoj globalnoj politici jeste pripadnost NATO. Vojna pomoć koju je dobila Turska kao član NATO prelazi iznos od 5,5 milijardi dolara. Zbog toga i zbog drugih razloga Turska je morala da dopusti da se na njenoj teritoriji razviju raznoliki borbeni sistemi NATO, od aerodromskih čvorova do radarskih stanica, a nedavno su ponovo otvorene turske luke za ratne brodove Šeste flote.

Turska sa 36 miliona stanovnika nije uspela da nađe izlaz iz već dugotrajnih ekonomskih i političkih kriza. Prve sumnje, u novije vreme, o ispravnosti nacionalne politike Turske snažno su ispoljene u vreme junskog rata 1967. godine i u vezi s kiparskom krizom. Tada se Turska oštro sukobila sa NATO. Politička razmimoilaženja u savezništvu otkrila su jasno Turskoj da ona zbog pripadnosti NATO ne može upotrebiti svoje oružane snage prema sopstvenoj volji. Postalo je sve snažnije prisutno saznanje u svesti i u praksi da pripadnost Turske međunarodnoj vojnoj organizaciji ne znači i automatsko obezbeđenje nacionalnih interesa.

Mihajlo VUČINIĆ

Koliki je rizik konfrontacije?

Slavoljub PRVULOVIĆ

Rizik vojne konfrontacije je nemerljiv. On se procenjuje i pretpostavlja na osnovu određenih modela, logičkog rasuđivanja i prosuđivanja. Rizik kao kategorija, pre svega strategije, ima svoje granice

validnog, zavisno od načina mišljenja i logičkog sistema u koji se uvodi i pod koji se podvodi.

Vojna konfrontacija nuklearnim flotama u istočnom Sredozemlju u suštini nije vojno pitanje, već je stvar globalne politike. Sila — instrument politike za doseganje političkog cilja, utiče na samu politiku, koja uzvratno, sa svoje strane, reprodukuje silu. Politika zasnovana na politici sile čini glavni izvor konfrontacije. Isušiti i odstraniti taj izvor ujedno znači i prevazići vojnu konfrontaciju kao oblik odnosa koji nije ni mir ni rat.

Mihajlo VUČINIĆ

Gde su granice vojne konfrontacije u istočnom Sredozemlju i Sredozemlju u celini, u sadržajnom, prostornom i vremenskom smislu?

Slavoljub PRVULOVIĆ

Mi nismo u mogućnosti da pružimo konačan i precizan odgovor na to pitanje. Mi možemo i moramo ukazati na pravce kojima valja krenuti u potrazi za odgovorima.

Do kraja XX veka ostalo je isto toliko vremena koliko je proteklo od završetka drugog svetskog rata do danas. Politika sile još nije prevaziđena u međunarodnim odnosima. Ona je još uvek u pravnom značenju tog pojma. Pitanje se nameće: da li je uopšte moguće ukidanje ili prevazilaženje konfrontacije kao oblika odnosa između država? Konfrontacija niti će biti ukinuta niti će biti prevaziđena sve dotle dok sila čini potku spoljne politike i dok je svet podeljen na blokove.

Mihajlo VUČINIĆ

Postoji li uopšte izlaz iz ovog istorijskog začaranog kruga?

Slavoljub PRVULOVIĆ

Izlaz je u prevazilaženju politike sile kao koncepcije u međunarodnim odnosima jednom novom koncepcijom koja već istorijski postoji, koja se uz sve grčeve, otpore i pregrade širi, ali koja još nije prihvaćena od onih koji smatraju silu kao deo međunarodnih odnosa, silu imanentnu prirodi međunarodnih odnosa.

Koncept je u aktivnoj i miroljubivoj koegzistenciji, ali ne uskog značaja koegzistencije između vojnih blokova, već univerzalne i globalne miroljubive koegzistencije.

Kada se razmišlja o uticaju NR Kine na zbivanja na Sredozemlju, prevashodno se mora imati u vidu njen neobičan i poseban način prilaza. Naime, Kina deklarativno ne želi da ima status »velike sile«, zbog čega se u rešavanju svetskih problema i postavlja na sebi svojstven način.

Kina je uspostavila odnose s više zemalja sveta, izišla je na međunarodnu političku scenu kao treća sila sveta i već se nametnula SSSR i SAD svojim uticajem na globalnu politiku i strategiju. Ona je u ocenama i procenama prihvaćena kao činilac globalnih odnosa.

Prijem NR Kine u OUN je očigledan dokaz o tome da je njeno prisustvo neizbežno u rešavanju svetskih problema.

Pored poznatih podataka o uticaju i moći Kine, mora se istaći da ona čini izuzetne napore na razvoju i usavršavanju nuklearnog potencijala, u čemu postiže prilične rezultate.

Uticaj Kine kao azijske zemlje prvenstveno je usmeren ka području jugoistočne Azije, dok je njena prisutnost na Sredozemlju relativno ograničena. Međutim, Kina se i na Sredozemlju javlja kao činilac s kojim SSSR i SAD moraju računati. Ukoliko kriza na Bliskom istoku potraje duže, moguće je da uloga Kine postepeno raste, a njen uticaj će jačati u meri koliko svojom realnom snagom bude pritiskivala SAD i SSSR na međunarodnoj političkoj sceni.

Vidovi konfrontacije na Sredozemlju imaju karakter opšte (generalne) konfrontacije, koja je bremenita opasnostima.

U sadašnjem političkom trenutku Kina nema realnih izgleda da poveća u toj meri svoje fizičko prisustvo na Sredozemlju da bi neposredno mogla parirati snagama SSSR i SAD. Moguće je, uslovno reći, da Kina primenjuje forme i načine suprotstavljanja strategije »posrednog prilaženja«, s namerom da slabi pozicije dve supersile pojedinačno i da sprečava svaki njihov pokušaj međusobnog dogovaranja. Kina traži najoštriju osudu Izraela, a odbacuje rezoluciju OUN, kao i svaki pokušaj da se putem misije OUN dođe do mirnog rešenja, osporavajući na taj način pravo nagodbe između SSSR i SAD

Milun NIKOLIĆ

Uporedni podaci o pomorskim snagama SAD i NATO, s jedne strane i SSSR, s druge, pružaju potpuniju sliku vojne konfrontacije u Sredozemlju.

Pomorske snage SAD i NATO. Sastav i jačina Šeste flote SAD prema podacima objavljenim u raznim prilikama na Zapadu:

— 2 nosača aviona, sa oko 160 ukrvanih najsavremenijih aparata borbene avijacije; LBA je osposobljena i za nošenje nuklearnih bombi;

— 1 nosač helikoptera sa ukrvanim jedinicama mornaričke desantne pešadije;

— 3 krstarice naoružane raketama za PVO;

— oko 20 do 25 razarača i savremenih fregata; jedan broj je naoružan raketama brod-vazduh;

— 4 do 6 eskortnih brodova;

— 4 podmornice;

— 4-6 minolovaca;

— odgovarajući broj desantnih brodova i pomoćnih brodova za snabdevanje;

— jedinice mornaričke desantne pešadije više od 3.000 vojnika.

Ovim snagama valja dodati i izvestan broj podmornica (3—5) na nuklearni pogon naoružanih sa po 16 raketa »Polaris A3«, koje u najvećoj tajnosti krstare Sredozemnim morem, a stalno baziraju u luci Rota na španskoj atlantskoj obali.

Šesta flota ima oko 50 ratnih brodova raznih vrsta. Njenu osnovnu snagu predstavljaju nosači aviona sa ukrcnom borbenom avijacijom. Vrednost ove flote ogleda se u njenoj fleksibilnosti, jer je u stanju da efikasno dejstvuje i u klasičnim uslovima ratovanja i u lokalnim intervencijama; sposobna je za nanošenje nuklearnih udara po dubini protivnikove teritorije.

U 1971. godini, Šesta flota je pojačana jednim nosačem helikoptera s više od hiljadu ukrvanih pripadnika MDP i 4 do 6 novih savremenih eskortnih brodova.

Sredozemne zemlje, članice NATO, raspolažu znatnim pomorskim snagama. Osnovu pomorskih snaga čine tri krstarice naoružane raketama za PVO, oko 30 razarača, oko 30 većih eskortnih brodova i oko 20 klasičnih podmornica.

U ovaj prikaz nisu uračunate snage RM Velike Britanije, koje povremeno sačinjavaju jaki flotni sastavi i u kojima se mogu nalaziti nosači helikoptera sa ukrcanom MDP.

Sovjetske pomorske snage nisu uvek iste jačine. Njihov broj se kreće do 60 ratnih i pomoćnih brodova. Prema podacima »La revue maritime« za avgust-septembar 1971. godine sovjetske pomorske snage u Sredozemlju u avgustu iste godine imale su u svom sastavu:

- 1 krstaricu — nosač raketa brod-brod,*
- 2 raketna razarača,
- 4 klasična razarača,
- 3 desantna broda
- 3 patrolna broda,
- 10 do 12 podmornica.

Štampa na Zapadu objavljuje podatak o stalnom boravku jednog nosača helikoptera u sastavu sovjetskih pomorskih snaga u Sredozemlju.

Pri oceni mogućnosti pojačavanja ovih snaga, pisci na Zapadu smatraju da to za sovjetsku RM ne predstavlja problem, s obzirom na jačinu i blizinu Crnomorske flote. Istovremeno se tvrdi da na Sredozemnom moru borave i brodovi iz Severne i Baltičke flote.

Mihajlo VUČINIĆ

Zemlje u Sredozemlju našle su se u složenoj i neizvesnoj situaciji, što je posledica ekonomskih, društvenih, političkih, vojnih i drugih razloga. Dovoljno je samo pogledati kartu Sredozemlja, uporediti šarolikost u društveno-političkoj strukturi i ekonomskoj razvijenosti, pa da se shvati sva složenost ovog regiona, da se uoče različiti interesi, ciljevi i stremljenja.

Međutim, i pored svih tih razlika i različitih prilaza u oceni situacije u Sredozemlju većina sredozemnih zemalja ipak rezonuje dosta slično — uočava se opasnost od konfrontacije i eskalacije problema; većina zemalja želi da budu subjekti u politici ovog regiona, žele da ojačaju međusobne kontakte i dijaloge.

U SAD se takve tendencije komentarišu kao tzv. aktivni neutralizam s kojim baš nisu zadovoljni, u uslovima »ekspanzije sovjetske politike u Sredozemlju«. Ističe se da su sredozemne zemlje spremnije da »pregovaraju« nego da preduzimaju mere koje vode »konsolidaciji odbrambenog saveza«. U ovom slučaju reč je o sukobu između tzv. globalnih interesa vodeće sile u bloku i nacionalnih interesa sredozemnih zemalja, bilo da su u bloku, bilo da su izvan bloka.

Većina zemalja ovog regiona zazire od zaoštavanja odnosa jer to stanje neposredno utiče na njihovu sopstvenu bezbednost. Naglašavanje sopstvene nacionalne politike, tj. sopstvenih nacionalnih interesa objektivno dolazi u koliziju s globalizmom supersila. U tom smislu zanimljiv je primer Francuske koja se ponovo vraća Sredo-

* Prema podacima objavljenim na Zapadu raketa brod-brod ima domet oko 400—600 km.

zemlju, razvijajući odnose sa svim sredozemnim zemljama od Španije preko Turske do Maroka.

Kad je reč o Francuskoj, predsednik Pompidu traži da se jasno shvati francuska vojna politika i u ovom regionu. Iako neki smatraju da je ona koncipirana nacionalno, francuska sredozemna politika ima i jednu opšteevropsku dimenziju, pa se u vezi s tim Francuska javlja kao važan faktor u sređivanju odnosa u ovom regionu. »U vreme kad se dve nesredozemne supersile nadmeću na sredozemnim obalama, Francuska želi«, izjavio je Pompidu prošle godine u Tulu, »da igra svoju ulogu u Sredozemlju kao sredozemna zemlja«. Sredozemlje, smatra francuski predsednik, pored egipatsko-izraelskog sukoba može biti »područje novih malih ratova i kriza«. Šef francuske diplomatije, M. Šuman, ukazuje na mogućnost da neka od sredozemnih zemalja dođe u iskušenje da, pod pritiskom, pristupi jednom ili drugom bloku zbog čega se Francuska zalaže za nezavisno i miroljubivo Sredozemlje, odnosno za naglašavanje nacionalnih interesa sredozemnih zemalja.

Milun NIKOLIĆ

Privreda Italije i njen ekonomski razvoj u celini zbog geografskog položaja orijentisana je na velik uvoz i izvoz, izrazito je zavisna od pomorskog saobraćaja, zapravo od sigurnih pomorskih komunikacija u Sredozemlju.

Italija se nalazi na sedmom mestu u svetu po obimu učešća u međunarodnoj razmeni. Oko 85% ukupne razmene obavlja se preko pomorskih komunikacija. Velik je značaj tih pomorskih komunikacija za Italiju. Ona je prinuđena da uvozi osnovne sirovine, kao što su gvozdена ruda i nafta, bez kojih se ne može zamisliti opstanak njene razvijene industrije.

Italija je u 1970. godini uvezla oko 114 miliona tona sirove nafte, što iznosi oko 96% njenih potreba i oko 64% ukupne energetske baze koja pokreće italijansku industriju i privredu.

Ovi podaci ukazuju na to da je italijanska privreda vitalno zavisna od uvoza nafte pomorskim komunikacijama i da su njen glavni snabdevači arapske zemlje Severne Afrike i Bliskog istoka.

Zbog toga Italija je životno zainteresovana za bezbednost svog pomorskog saobraćaja u Sredozemlju. Njoj objektivno ne odgovara širenje lokalnih sukoba i prekid pomorskih komunikacija na Sredozemlju, posebno na Bliskom istoku i Severnoj Africi.

Pored ovih interesantnih ekonomskih pokazatelja moramo sagledati društveno-politička kretanja i tendencije razvoja u Italiji. To je još jedna zemlja u Sredozemlju u kojoj su u toku procesi polarizacije političkih snaga. Progresivne i socijalistički orijentisane snage su relativno jake. Komunistička partija je, na primer, na poslednjem kongresu u Milanu manifestovala svoju snagu i jedinstvo, proklamovala veoma jasnu političku orijentaciju i utvrdila principe o odnosima među narodima i državama uopšte, a posebno u Sredozemlju. S druge strane, ni reakcionarne političke snage i tendencije se ne smeju potcenjivati. To veoma jasno, čak dramatično, u poslednje vreme izjavljuju najuglednije ličnosti političkog života u Italiji. »Jačanje krajnje desnice na predstojećim izborima stvorilo bi u Italiji dramatičnu zategnutost sa nepredvidivim posledicama koje, u krajnjem slučaju, ne isključuju rizik građanskog rata« (Aldo Moro).

Konačno, ne bismo smeli da smetnemo s uma ni pokušaje ekstremnih neofašističkih i iredentističkih snaga, koje stvaranjem atmosfere straha i nereda »nude rešenja koja će spasti naciju«.

U sklopu takvih društveno-političkih kretanja moraju se gledati interesi i politika NATO i SAD posebno, uključujući i tendencije u vojnostrategijskoj orijentaciji.

Milun NIKOLIĆ

Vojna politika i strategija Italije imaju oslonac u vojnoj politici i strategiji NATO. One polaze od ocene da u sadašnjoj fazi konfrontacije dve supersile na Sredozemlju, nacionalni interes Italije leži u obezbeđenju pomorskih komunikacija. Otuda Italija podržava sve inicijative NATO usmerene ka jačanju njegovog južnog krila, u čemu je inače doprinos oružanih snaga Italije znatan, mada ona među članicama NATO i dalje izdvaja najmanji postotak nacionalnog dohotka za odbranu — oko 2,8 odsto.

Višegodišnji ustaljeni odnos u izdacima za pojedine vidove OS teško se menja. Tvrdeći da Italija nije ugrožena s kopna već sa mora, RM i RV zahtevaju veća sredstva za znatnije jačanje snaga koje su namenjene za dejstva u Sredozemlju.

Poslednje godine vojna politika Italije je bila rezervisana prema lokalnim sukobima na području Sredozemlja i to upravo zbog bojazni da se oni prošire i samim tim ugroze pomorski saobraćaj, od koga zavisi ekonomski i opšti prosperitet Italije.

Već smo konstatovali da je poslednji rat Arapa s Izraelom bio izuzetno važan događaj za odnos snaga na Sredozemlju i za tendencije daljih kretanja svih pribrežnih zemalja, a posebno velikih sila koje su vitalno zainteresovane za to područje. Šta se može dalje očekivati u razvoju bliskoistočne krize?

Milutin MILENKOVIĆ

Da bismo što potpunije sagledali mogućnosti razvoja utakmice velikih oko Sredozemlja i nastojanja malih i srednjih zemalja Sredozemlja da sačuvaju neokrnjeni suverenitet i teritorijalnu celovitost u takvim prilikama (stara indijska poslovice kaže »Gde slonovi borbu vode — obavezno strada trava«), moramo uočiti bitne karakteristike rasporeda arapskih političkih i strategijskih koncepcija; njihovo grupisanje koje opredeljuje i snagu celog arapskog fronta (ukoliko se o njemu kao jedinstvenom pojmu uopšte može govoriti); spoljne, nearapske veze i oslonce koji deluju kao objektivna rezerva imperijalističkih pozicija u levantinskom prostoru. Moramo uočiti i to da Izrael nije jedini mostobran imperijalizma u istočnom Sredozemlju.

Posebnu otežavajuću okolnost u međuarapskom grupisanju i rasporedu snaga predstavlja otvaranje neposrednog oružanog obračuna između jordanskih i palestinskih snaga od jeseni 1970, što se nastavilo i do punog potiskivanja i razbijanja palestinskih formacija u Jordanu u leto 1971.

Ne treba, mislim, posebno obrazlagati činjenicu da razlike pa i sukobi između arapskih vlada i struja imaju i svoju suštinsku, klasnu društveno-političku osnovicu i realne izvore u različitom nivou privredne razvijenosti i diferenciranim materijalnim potrebama pojedinih delova arapskog sveta.

Mihajlo VUČINIĆ

Kako se na takvom fonu arapskog fronta odigrava evolucija izraelske strategijsko-političke koncepcije?

U vreme junskog rata 1967. vešto prikazan kao ugroženo malo i miroljubivo državno biće, koje mora da se brani od pretnje uništenja sa strane mnogobrojnih, ofanzivnih i ratobornih suseda, Izrael je u svetskoj javnosti imao veliki deo simpatija, a u UN nije bio nipošto izolovan, pa čak ni isključivo oslonjen na američku podršku. Setimo se da prva akcija nesvrstanih zemalja na vanrednom zasedanju GS UN u leto 1967. nije doživela uspeh, jer je gotovo cela Latinska Amerika, s velikim delom zapadne Evrope i azijsko-afričkim podeljenostima, onemogućila izglasavanje našeg predloga. U to vreme, u skladu sa slikom koju je sam o sebi lansirao po svetu, Izrael nije isticao nikakve oštre ni veće teritorijalne zahteve u pravcu trajnog zadržavanja osvojenih teritorija, već su njegovi predstavnici, naprotiv, tvrdili da im je stalo samo do trajnog mira, a ne do ekspanzije.

Stvarnost je postepeno, međutim, pokazivala prave pobude izraelske politike prema Arapima. Posle hitne jednostrane odluke o aneksiji Jerusalima i njegovom pretvaranju u jedinstveni glavni grad Izraela, došle su i izjave da se Golanski visovi nikad ne smeju vratiti Siriji zbog izuzetno važnog dominantnog položaja prema Galilejskim kibucima i selima. Zatim je rečeno da Izrael mora da obezbedi i trajnu kontrolu nad Šarm el Šeikom. Pokojni premijer Eškol je počeo da tvrdi da je prirodna granica Izraela na Kanalu i na reci Jordanu. Moše Dajan je to prihvatio i razrađivao...

Nasuprot tome, postepeno Arapi su promenili u velikoj meri osnovni propagandni i politički prilaz (napuštanje parole o uništenju Izraela značilo je i veliku strategijsku promenu u planovima Arapa i velikih sila na BI) i prihvatili su, korak po korak, u sve otvorenijoj formi sve zahteve UN i, kasnije, vlade SAD da se pristupi mirnom sređivanju odnosa. Takva evolucija zabeležena je u Egiptu i Jordanu, u Siriji mnogo manje. Tada je Izrael bio prinuđen da otkriva svoje karte: morao je da odbacuje ne samo planove UN već i sugestije svojih zaštitnika iz SAD, kako ne bi došao u stvarnu obavezu da napusti bar veći deo, ako ne celinu, okupiranih teritorija.

Time se menjalo i raspoloženje svetske javnosti i velikog broja vlada članova UN. Izrael je išao ka sve većoj izolaciji. Na poslednjem zasedanju Generalne skupštine UN ni jedna evropska zemlja nije više glasala u prilog Izraela. Osuda njegove politike je prihvaćena s ubedljivom većinom. U stavu SAD osećao se prizvuk neslaganja s vladom Golde Meir.

A tada je, pored sve jasnijih međuarapskih neslaganja, nastupila i era direktnog pregovaranja u trouglu supersila. Vešti izraelski političari osetili su odmah šansu koju im to pruža. SAD su potrebne Izraelu, ali je u eri pregovaranja o Bliskom istoku i Niksonu veoma potrebna legitimacija izraelskog ovlašćenika.

Bez dramatičnih akcenata, bez novih masovnih pogibija i artijerijskih, tenkovskih i vazduhoplovnih duela, arapsko-izraelski sukob nalazi se poslednjih nedelja u diplomatskim tašnama zainteresovanih svetskih ličnosti. Otvoren je novi proces pregovaranja i dogovaranja, nagađanja ili uzajamnog optuživanja, u velikom i užurbanom međunarodnom prestrojavanju oko novog rasporeda i globalnog odnosa snaga.

Lokalni rat na Bliskom istoku — prigušen, ali ne i okončan; primiren, ali ne i pretvoren u mir — bio je samo jedna od perifernih tema u takozvanom susretu stoleća, tj. u kinesko-američkom dijalogu na najvišem nivou. Na američkosovjetskom »vrhu« maja 1972. u Moskvi taj će rat biti nesumnjivo jedna od najvažnijih spornih tačaka. Odnos snaga na Sredozemlju uopšte — posebno pozicije dveju supersila u istočnom delu, gde su vojno-političke investicije velike a njihova budućnost neizvesna — odlučiće, možda, i o daljem toku zbivanja na evropskom kontinentu, gde je očigledna težnja oba bloka ka uzajamnom popuštanju i ka što trajnijem obezbeđenju postojećeg stanja. Eventualni neuspeh sovjetsko-američkog dijaloga o Bliskom istoku mogao bi da oteža, pa čak i onemogućići, ostale već dostignute zajedničke stavove i interese tih sila oko drugih bitnih svetskih tema. Naprotiv bolje fiksiranje i uzajamno uvažavanje njihovih interesa na Sredozemlju, posebno na Bliskom istoku, moglo bi da podstakne slične napore na svim drugim kolosecima njihovih veoma razgranatih veza.

Mihajlo VUČINIĆ

U takvim prilikama zanimljivo je sagledati odnos između SAD i Izraela.

Milutin MILENKOVIC

Posle razdoblja otvorenih razilaženja između Izraela i SAD i posle iskustva najveće izolovanosti Izraela na poslednjem zasedanju Generalne skupštine UN, Golda Meir je vodila razgovore s predsednikom Niksonom. Vašington je odustao od Rodžersovog plana, pa

i od Rodžersovih čuvenih »šest tačaka« koje je Niksonov ministar izneo Generalnoj skupštini kao koncepciju američke vlade za mir na Bliskom istoku. Pritisak SAD na Izrael putem ograničavanja ekonomske pomoći i zadržavanja vojnih isporuka prestao je početkom 1972. godine. Obnovljene su isporuke čuvenih i spornih aviona »fantom«. Među Arapima se razlio još jedan talas razočaranja i antiameričkog raspoloženja. Oni su sa razumljivim ogorčenjem počeli da govore — ponovo i po ko zna koji put — o vojničkom metodu, tj. o novoj rundi rata, kao o jedinom putu za oslobođenje okupiranih teritorija.

To ipak ne znači da je između Izraela i SAD uspostavljena ona mera poverenja i saglasnosti koja bi obezbeđivala sasvim usaglašeno delovanje i u budućnosti.

U Izraelu se veoma mnogo komentariše, a u javnosti te zemlje s ogorčenjem analiziraju, iskustva iz indo-pakistanskog rata. Iz zao-kreta američke politike na Dalekom istoku izvlači se zaključak: s Amerikom valja drugovati i sarađivati, koristeći se svim prednostima koje to pruža, ali o sopstvenoj bezbednosti treba odlučivati samo po svojim procenama i uz maksimalno mogućna teritorijalna obezbeđenja.

U tom smislu su mi nedavno otvoreno govorili najmerodavniji predstavnici izraelske vlade — sam premijer Golda Meir, njeni ministri i lideri političkih partija današnjeg Izraela — uključujući i »oca države«, starog Davida Ben Guriona, koji je i sam, u poslednje vreme, prestao da zahteva povlačenje izraelskih trupa sa većeg dela osvojenih teritorija, što je donedavno prilično glasno činio.

Berislav BADURINA

Značajan činilac na sredozemnoj političkoj sceni su nesvrstane zemlje ovog regiona. One su u poslednje vreme pojačale aktivnost u traženju rešenja za mir i bezbednost. U učestalim međusobnim bilateralnim susretima one su izrazile zabrinutost zbog pogoršanja situacije u istočnom Sredozemlju, ali i rešenost da pojačaju i udruže napore radi iznalaženja izlaza iz tog opasnog stanja. Pojavile su se i razne inicijative o održavanju sastanka sredozemnih zemalja (nesvrstanih, onih koje ne pripadaju blokovima, ili svih), koji bi ukazao na imperitive i realne mogućnosti za razrešavanje otvorenih problema. To je i izraz uverenja da male i srednje zemlje, naročito one nesvrstane, mogu biti značajan činilac u međunarodnim odnosima i mogu ponuditi alternativu politici sile i nadmetanja velikih.

U poslednje vreme postala je još očiglednija povezanost i međuzavisnost Evrope, Sredozemlja i Bliskog istoka. U političkom, vojnostrategijskom, pa i ekonomskom pogledu to su delovi nerazdvojne celine. Sva negativna ili pozitivna kretanja na Sredozemlju i Bliskom istoku imaju neposredne posledice na stanje u Evropi, i obratno. Mir i bezbednost u Evropi ne mogu biti pouzdani ako se na Sredozemlju i Bliskom istoku produže krize i sukobi. Popuštanje u Evropi ne može se zaustaviti na njenim južnim obalama. Da bi ono bilo stabilno, mora se preneti na Sredozemlje i Bliski istok. S druge strane, svako pogoršanje odnosa, pa čak i duže zamrzavanje sadašnjih pozitivnih trendova u Evropi, imalo bi vrlo negativne posledice na Sredozemlje i Bliski istok. Uviđajući tu povezanost i međuzavisnost, mnoge evropske zemlje pokazuju veliki interes za zbivanja na Sredozemlju i zalažu se za pravedno rešenje bliskoistočne krize, a zemlje Severne Afrike zahtevaju da budu prisutnije u pripremama za evropsku konferenciju o bezbednosti i saradnji.

To je opšti okvir u koji su ugrađeni i interesi i stavovi naše zemlje. Nesvrstana Jugoslavija dala je i nastavlja da daje značajan doprinos naporima za popuštanje zategnutosti na Sredozemlju, eliminisanje svih žarišta sukoba i takvo opšteprihvatljivo rešenje bliskoistočne krize koje bi označilo novo poglavlje u odnosima između zemalja tog regiona i čvrstu osnovu za mir i bezbednost. U evropskoj politici Jugoslavije vrlo je naglašena teza o povezanosti i međuzavisnosti Evrope, Sredozemlja i Bliskog istoka. Nalazeći se geografski na spoju Evrope i Sredozemlja, na strategijskom važnom prostoru koji ih povezuje, Jugoslavija najbolje oseća intenzitet i reperkusije te međuzavisnosti.

Vitalni interesi naše vlastite bezbednosti, a ne samo razlozi solidarnosti s drugim malim i srednjim, posebno nesvrstanim zemljama, opredeljuju našu spoljnopolitičku aktivnost u Evropi, na Sredozemlju i Bliskom istoku, ali i u širim okvirima.

Milutin MILENKOVIĆ

Naše interesovanje za tok i moguće ishode krize na Bliskom istoku ne proizlazi, dakle, iz nekih sentimentalnih razloga ili apstraktnih političkih načela i prijateljstva. Radi se o našim vitalnim interesima. Proširenje rata na Bliskom istoku, isto kao i eventualna pre raspodela uticajnih zona na Sredozemlju, ugrožavaju nezavisni vazduh koji dišemo. Zato budno motrimo svaki događaj na Sredozemlju i zato željno težimo istinskom popuštanju zategnutosti, trajnom i

stabilnom miru među nezavisnim sredozemnim državama, miru koji bi otklonio izvore sadašnje izraelsko-arapske konfrontacije i obezbedio koegzistenciju i u tom delu basena.

Delovanje nesvrstanih zemalja uopšte, a na Sredozemlju posebno, nije bilo poslednjih meseci, pa ni u celom razdoblju posle Lusake, na visini koju su nalagali svetski događaji. Razloga za to ima mnogo. Uticaji velikih sila i teški materijalni problemi velikog broja nesvrstanih zemalja nisu među tim uzrocima sigurno na poslednjem mestu. Praksa je, dakle, i na tom terenu ostala ispod namera i potreba, pa i ishod realnih mogućnosti, moglo bi se reći.

To, međutim, nikako nije osnov za odustajanje, ili za napuštanje te jedine prihvatljive platforme za svaku zemlju koja zaista drži do svoje pune samostalnosti. Naprotiv, iz takvih procena prirodan i tipično naš, jugoslovenski zaključak može da bude samo onaj koji traži još veći intenzitet i još veću širinu napora u tom potrebnom pravcu. Jugoslavija i Tito su istrajni pobornici te politike koju su Tito, Naser i Nehru proklamovali svetu kao zajednički kurs još 1956, da bi je kasnije prihvatile kao svoju osnovnu tezu desetine i desetine zemalja, pre svega »mladih država« savremenog sveta.

Zato se mnoge konkretne akcije jugoslovenske diplomatije već odigravaju, a mnoge tek planiraju u pravcu o kome je reč.

Mihajlo VUČINIĆ

Politika nesvrstavanja je nezamenljiva platforma u našim stavovima i akcijama i u Sredozemlju. Ona se praktično reflektuje u dva pravca. Prvo, kao naš generalni stav prema velikim silama i njihovoj politici uopšte, a u Sredozemlju posebno. Drugo, naši napori usmereni su na to da zajedno s ostalim narodima i državama u Sredozemlju doprinesemo uklanjanju problema i uzroka koji dovode do kriza, polazeći od pune ravnopravnosti i poštovanja suverenih prava svih naroda ovog regiona.

Mi ne smemo biti indiferentni prema problemima u Sredozemlju jer se to, pored ostalog, tiče i naše neposredne bezbednosti. Aktiviranjem nesvrstanih i ostalih snaga u Sredozemlju, koje su sve više zabrinute za svoju sudbinu, može se mnogo učiniti.

Naša politika prema velikim silama je jasno definisana. Zbog toga mi imamo dobre odnose sa sve tri velike sile. Međutim, mi otvoreno i nedvosmisleno ukazujemo na sve one postupke velikih sila koji su uzrok sadašnjih ili koji otvaraju nove probleme i krize u Sredozemlju. Ističemo i to da je vojno dezangažovanje i sporazumevanje, uz uvažavanje interesa pribrežnih zemalja, jedini put za prevazilaženje kriznih situacija u Sredozemlju.